

Eeva Kangasmaa-Minn
60-vuotias

Pääsiäislauantaina 14. 4. 1979 täytti Turussa 60 vuotta vs. professori, apulaisprofessori Eeva Kangasmaa-Minn.

Eeva Kangasmaa syntyi Lempäälässä. Lempäälässä hän myös vietti lapsuutensa kesinä, mutta muuten hänen kasvu- ja opiskeluympäristönsä on ollut Turku. Turun tyttölyseosta hän tuli ylioppilaaksi keväällä 1938, Turun yliopistosta valmistui filosofian kandidaatiksi keväällä 1945 aineyhdistelmänään suomen kieli ja sen sukukielet, yleinen historia sekä kotimainen ja yleinen kirjallisuus (kaikissa aineissa laudatur). Filosofian maisterin arvon hän sai 1946.

Maisteri Kangasmaa pätevoityi aluksi oppikoulunopettajan uralle. Hän auskultoi Helsingissä aineinaan sekä suomen kieli että historia ja yhteiskuntaoppi: syyslukukauden 1946 Tyttönormaalilyseossa, kevätlukukauden 1947 Suomalaisessa Normaalilyseossa. Käytännölliset opetusnäytteet suomen kielen vanhemman ja nuoremman lehtorin virkoja varten hän antoi Tyttönormaalilyseossa tammikuussa 1951, arvosanana laudatur. Sitä ennen hän oli hankkinut opettajankokemusta toimimalla Turun tyttölyseossa historian ja yhteiskuntaopin vanhemman lehtorin viransijaisena 1949—1950.

Suunnan Eeva Kangasmaa-Minnin kehitykselle tutkijaksi antoivat opinnot ja tutkimustyö Yhdysvalloissa. Hän matkusti Yhdysvaltoihin Asla-stipendiaattina 1951 ja opiskeli ensin lukuvuoden Yalen yliopistossa. Vuodet 1952—1955 hänen toimipaikkanaan oli Indianan yliopisto Bloomingtonissa. Siellä hän kielitieteellisten jatko-opintojen ohessa toimi ensin suomen kielen opettajana, sitten tutkijana uralilaisten kielten tutkimusohjelmassa. Indianan yliopistossa oli tuohon aikaan käynnissä prof. Sebeokin johtama laaja tšeremissin tutkimusprojekti, jonka osaltaan mahdollisesti syntyperäinen itätšeremissiläinen kielenopas Iwan Jewskij. Projektiin osallistui myös Eeva Kangasmaa-Minn. Tämä tuli vaikuttamaan hänen myöhempienkin tutkimuskohteidensa valintaan, samoin tietysti moderni strukturalistinen koulutus, jonkaalaista Suomessa ei tuohon aikaan olisi ollut mahdollista

hankkia.

Bloomingtonissa Eeva Kangasmaa-Minn 1953 suoritti Master of Arts -tutkinnon. Hänen tutkielmansa »The So-Called Past Tenses in Cheremis» julkaistiin myöhemmin (1960) sarjassa American Studies in Uralic Linguistics; suomeksi ilmestyi 1959 artikkeli »Tšeremisin perfekti» (Sananjalka 1). Filosofian tohtoriksi Eeva Kangasmaa-Minn väitelti Indianan yliopistossa 1955; väitöskirja »Derivation. Studies in Cheremis, Volume 4» julkaistiin seuraavana vuonna (International Journal of American Linguistics, Vol. 22, n:o 2, April 1956). Hänen suomalainen väitöskirjansa »The Syntactical Distribution of the Cheremis Genitive I» (SUST 139) tarkastettiin Turun yliopistossa keväällä 1966, ja samana vuonna hän sai filosofian tohtorin arvon.

Työsuhteen Turun yliopistoon Eeva Kangasmaa-Minn oli solminut jo ennen Yhdysvaltain-matkaansa toimimalla 1948—1951 lääketieteellisen tiedekunnan harjoitusaineiden kieliasun tarkastajana. Suomeen palattuaan hänet kesällä 1957 nimitettiin Turun yliopiston suomen kielen lehtoriksi. Suomen kielen apulaisprofessorin virkaa hän oli hoitanut jo useita vuosia, kun hän vuoden 1967 alusta sai siihen nimityksen. Tämän viran haltijana hän on sittemmin useaan otteeseen hoitanut sekä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen että suomen kielen professuuria, viimeksi mainittua nyt yhtäjaksoisesti vuoden 1977 alusta. Lukuvuoden 1960—1961 Eeva Kangasmaa-Minn vieraili apulaisprofessorina Indianan yliopistossa.

Eeva Kangasmaa-Minn on epätavallisen laaja-alainen, sekä tutkimuskohteita että tarkastelukulmia taidokkaasti vaihteleva fennisti ja fennougristi. Silti voisi sanoa, että hänen Yhdysvalloissa ilmestyneet tutkimuksensa ovat hänen tieteellisen työnsä keskeisalojen kannalta oireellisia. Ensinnäkin niiden molempien kohteena on tšeremissi, ts. se suomalais-ugrilainen kieli, jota hänen tuotantonsa sivumääräi-

sesti suurin osa käsittelee. Toiseksi on kysymys kielentutkimuksen lohkoista, jotka myöhemminkin ovat häntä eniten kiinnostaneet: syntaksista ja sananmuodostuksesta. Kolmanneksi näkökulma on jäntevän joskaan ei yksipuolisen struktuurallinen.

Suomalaisen väitöskirjansa aiheeksi Eeva Kangasmaa-Minn valitsi suomalais-ugrilaisen genetiivin. Kuten hän huomauttaa, genetiivin ongelmia ratkottaessa tšeremissi on avainasemassa: tässä kielessä genetiivi esiintyy järjestelmällisenä muotoluokkana, loppu-*n* on yleensä säilynyt ja toisin kuin ims. kielissä genetiivi ja akkusatiivi ovat pysyneet muodoltaankin toisistaan erottuvina sijoina. Väitöskirjassaan hän analysoi distributionaalista menetelmää käyttäen tšeremissin genetiivin välittömät adnominaaliset käyttötavat. V. 1969 ilmestyneessä jatko-osassa »The Syntactical Distribution of the Cheremis Genitive II» (SUST 146) analyysin kohteena ovat välillinen adnominaalinen genetiivi ja adverbaalinen genetiivi, ja tähän osaan sisältyvät myös koko tutkimuksen johtopäätökset. Tšeremissin genetiivin distributionaalinen analyysi ei ratkaise suomalais-ugrilaisen genetiivin alkupeirään ja taustaan liittyviä ongelmia mutta antaa kuitenkin joukon viitteitä. Tšeremissin adverbaalinen genetiivi osoittaa selvästi, että genetiivin päätteellä ei ole omaa semanttista sisältöä vaan että genetiivimuodon merkitys riippuu pelkästään kyseisen sanan merkityksestä. Sen sijaan genetiivin päätteellä on kieliopillinen tehtävä: se liittää nominin tai verbin verbin määritteeksi. Sama pätee adnominaaliseen genetiiviin. Siinä genetiivin päätteen tehtävänä on liittää elollistarkoitteinen (animate) substantiivi toiseen substantiiviin. Liitto saa possessiivisen merkityksen, koska elollistarkoitteisen substantiivin suhde toiseen substantiiviin tavallisesti on hallussapidon, haltuunsaannin tai menetyksen suhde. Näin tšeremissin genetiivi osoittautuu puhtaasti kieliopilliseksi sijaksi eikä anna tukea käsitykselle, että adnominaalinen ja adverbaalinen genetiivi (gene-

tiivä ja instruktiivi) olisivat eri alkuperää. Liioin ei saa tukea käsitys, että genetiivi olisi kehittynyt possessiivisesta adjektiivista.

Genetiivitutkimuksen herättämiä kysymyksiä Eeva Kangasmaa-Minn on käsitellyt useissa artikkeleissa, esim. seuraavissa: »Adverbaalisesta genetiivistä» (Sananjalka 8, 1966), »Genetiivi tšeremissin sijasyhteisissä» (väitöstilaisuuden lectio praecursoria, Sananjalka 9, 1967), »The Category of the Adnominal Genitive in Cheremis» (Helsingin fennougristikongressissa 1965 pidetty esitelmä, Congressus secundus internationalis fenno-ugristarum, Pars I, 1968), »Über die Beziehungen zwischen Genitiv und Possessivadjektiv im Tšeremissischen» (FUF XXXVII, 1969), »Types of Nominal Sentences in Cheremis» (SUSA 70, 1969), »Contrast of Animate vs. Inanimate in the Finno-Ugric Case Systems» (10. yleisessä lingvistikongressissa Bukarestissa 1967 pidetty esitelmä, Actes du Xe Congrès International des Linguistes Bucarest, 1970), »Genetiivin funktioista» (Sananjalka 14, 1972), »Genitiv und Lativ, Adjektiv und Plural» (FUF XL, 1973). Genetiivi nimenomaan subjektin edustajana on esillä myös artikkeleissa »Agenttirakenteen syntaktista taustaa» (Sananjalka 11, 1969) ja »Über die Nominalisierung des Satzes im Tšeremissischen» (Uralilaisten kielten syntaksin symposiumissa Göttingenissä 1969 kutsusta pidetty esitelmä, Symposion über Syntax der uralischen Sprachen, Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, 1970). Monet näistä artikkeleista laajenevat useita suomalais-ugrilaisia kieliä koskeviksi. Esim. »Adverbaalisesta genetiivistä» perustuu laajaan itämerensuomalaiseen aineistoon, ja huomioon otetaan tšeremissin lisäksi myös lappi ja mordva. Artikkelissa »Genitiv und Lativ, Adjektiv und Plural» analysoidaan *n*, *k* ja *j* -suffiksien käyttöä koko kielikunnassa. Artikkelit syventävät olennaisesti tietoa myös suomen syntaksista.

Tšeremissin lauseopin muita ongelmia koskevat »Tšeremissin kaksoisobjekti» (Paavo Siron juhla-kirja, Acta Universitatis Tamperensis A 26, 1969) ja »Negation in Cheremis» (Tallinnan fennougristikongressissa 1970 pidetty esitelmä, Congressus tertius internationalis fenno-ugristarum, Pars I, 1975). Eräät Eeva Kangasmaa-Minnin artikkelista käsittelevät syntaksin periaatekysymyksiä; esimerkiksi on pääasiallisesti suomesta. Tällaisina voidaan mainita »Verbi- ja objekti-kategorioiden keskinäisistä suhteista» (Sananjalka 10, 1968) ja »Verbaalilauseen perusrakenteesta» (Virittäjä 1971). Suomen lauseenjäsennyksen pulmia koskee »Eräitä lauseanalyysin lievekysymyksiä» (Virittäjä 1967).

Generatiivisesta teoriasta Eeva Kangasmaa-Minn sai vaikutteita jo paljon ennen, kuin se tuli Suomessa keskustelun aiheeksi. Viime vuosina hän on perehtynyt erityisesti sijakielioppiin. Hänen kielipöytäajattelussaan semantiikka, syntaksi, sanamuodostus ja taivutus eivät ole eristyksissä vaan kuuluvat samaan kokonaisvaltaiseen järjestelmään. Tarkastelun kokonaisvaltaisuus näkyy havainnollisesti esim. artikkelista »Verbi- ja objekti-kategorioiden keskinäisistä suhteista». Analyysi osoittaa, että verbien ja objektien suhteet ovat suomessa neljää tyyppiä, jotka voidaan kiteyttää yksinkertaisiksi kaavoiksi. Objektin kategorian perusteella voidaan transitiiviverbit jakaa kolmeen ryhmään, nominiojektin saavat verbit objektin totaalisuuden ja partiaalisuuden perusteella edelleen kahteen. Eeva Kangasmaa-Minn analysoi järjestelmällisesti myös johtosuffiksien vaikutusta verbikategoriaan. Suffiksit jakautuvat kahteen ryhmään: muuntajiin ja modifioijiin. Muuntajat siirtävät verbin toiseen kategoriaan, modifioijat eivät muuta uuden verbin syntaktista käyttäytymistä: intransitiivi-verbi pysyy intransitiivisena, transitiivi-verbi transitiivisena. Ensimmäisesti verbin intransitiivisuus tai transitiivisuus, samoin transitiiviverbin objekti-suhte, riippuu verbin merkityksestä. Verbikatego-

rioiden osalta merkitys siis osoittautuu ratkaisevaksi syntaktiseksi tekijäksi.

Tämän artikkelin problematiikkaan Eeva Kangasmaa-Minn on viime vuosina palannut teoreettisemmalta kannalta sijakieliopin viitekehyyksessä. Artikkelin »Verbien piiloderivaatioista» (Sananjalka 19, 1977) käsittelee finiittiverbien tunnusmerkistöä (suffiksintonta) derivaatiota, joka ilmenee vain sanan syntaktisesta ja semanttisesta käyttäytymisestä, »Verbien sisäisestä aspektista» (Sananjalka 20, 1978) vastaavasti aspektin ilmenemistä. »Ajan ja paikan lokaliteetista» (Rakenteita, 1978) soveltaa Andersonin lokalistista teoriaa erityisesti sellaisiin suomen lauseisiin, joihin sisältyy sekä finiittinen että infinittinen verbinmuoto.

Kokonaisvaltainen tarkastelutapa antaa rungon myös Eeva Kangasmaa-Minnin suoranaisesti sananjohtoa koskeville tutkimuksille. Artikkelissa »Primaristen johdinainesten funktioista» (SUST 150, 1973) osoittautuu epätarkoituksenmukaiseksi suomalais-ugrilaisen johtimien perinnäinen jaottelu denominaalisiin nomininjohtimiin, deverbaalisiin nomininjohtimiin, denominaalisiin verbinjohtimiin ja deverbaalisiin verbinjohtimiin. Jako nominin- ja verbinjohtimiin on kyllä mielekäs, mutta jako denominaalisiin ja deverbaalisiin harhaanjohtava. Se lyö yhteen kimppuun funktioiltaan aivan erilaiset suffiksit, esim. muuntajat ja modifioijat, ja taas epäjohdonmukaisesti pirstoo saman suffiksin kahteen tai kolmeenkin homonymisen osaseen ulkopuolisten näkökohtien perusteella, ts. sen mukaan, minkälaiseen ja minkämerkityksiseen kantaan suffiksi kulloinkin sattuu ripustautumaan. Eeva Kangasmaa-Minnin omassa jaottelussa päähuomio kiintyy itse suffiksin funktioon ja kantavartalon funktio jää toissijaiseen asemaan. Hän huomauttaa siitä, että suomessa voivat varsinkin verbinjohtimet ilmaista paitsi semanttisia vivahteita myös kieliopillisia suhteita. Yksi verbinmuoto saattaa edustaa kokonaista verbilauseketta erilaisine sisäisine riippuvuussuhteineen.

Näitä ajatuksia kehittää ja täsmentää edelleen artikkeli »On the Principles of Finno-Ugric Derivation» (Alo Raunin juhla-kirja, Indiana University Uralic and Altaic Series, Vol. 131, 1977). Siinä Eeva Kangasmaa-Minn jakaa primaariset suomalais-ugrilaiset johtimet muuntajiin ja modifioijiin. Muuntajat jakautuvat nominin- ja verbinjohtimiin, modifioijat riippumattomiin, adnominaalisiin ja adverbaalisiin modifioijiin. Johdettuja nomineja ja verbejä tarkastellaan johtimen funktion, merkityksen ja syntaktisen syvärakenteen kannalta. — Viimeksi Eeva Kangasmaa-Minn on tutkinut suomalais-ugrilaisen kielten TA-johtimisia verbejä (»On the derivative TA in Finno-Ugric verbs», Wolfgang Schlachterin juhla-kirja, toimitteilla).

Apulaisprofessorina ja professorina opetusta antaessaan Eeva Kangasmaa-Minn tietysti on joutunut käsittelemään myös äänneopin ja äännehistorian kysymyksiä. Tähänkin hänen strukturaalinen näkemysensä on antanut tukevan pohjan. Hänen äänneopilliset artikkelinsa eivät käsittele vähäisiä detalleja vaan itämeren-suomalaisen äännehistorian ehkä keskeisintä kysymystä, astevaihtelua. Jo artikkelissa »Vepsän klusiilisyteemi» (Sananjalka 6, 1964) hän antaa kantasuomen astevaihtelusta strukturaalisen kuvauksen järjestelmänä, johon sisältyvät yhtä hyvin ns. radikaalinen kuin ns. suffiksaalinenkin astevaihtelu. Kantasuomen tytärkielistä yksikään ei ole säilyttänyt astevaihtelua alkuperäisen luonteisena. Kantasuomessa klusiilien edustus oli riippuvainen kolmesta tekijästä, nimittäin painoasemasta, äänneympäristöstä ja tavun laadusta, vepsässä on määrääväksi päässyt yksi ainoa tekijä, äänneympäristö. Kantasuomen astevaihtelu oli allofonista, eikä se vepsän edustamassa kantasuomen murteessa todennäköisesti koskaan muuntuyppiseksi kehittynytään. »Suffiksaalisesta astevaihtelusta» (SUST 145, 1968) päätty tulokseen, ettei kantasuomen astevaihtelua voida jakaa kahtia tekemättä koko systeemille väkivaltaa.

Äskettäin Eeva Kangasmaa-Minn on julkaissut opiskelijain apuneuvoksi 63-sivuisen kirjasen »Suomen äännehistorian suuntaviivat» (Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 7, 1978). Se on tarkoitettu oheislukemistoksi Rapolan »Suomen kielen äännehistorian luentoihin»; huomiota kiinnitetään olennaisiin seikkoihin ja distinktiivisiin eroihin.

Opetus- ja tutkimustyön ohella Eeva Kangasmaa-Minn on toiminut esim. kirjallisuuskriittikkona ja kääntäjänä. Nuorena maisterina hän suomensi englanninkielistä kaunokirjallisuutta, Yhdysvaltain vuosinaan käänsi englanniksi osia T. I. Itkosen »Suomen lappalaiset» -teoksesta »Human Relations Area Files» -säätien arkistoja varten. Lingvistiikka ja kirjallisuudentuntemus liittoutuvat tuloksellisesti Eeva Kangasmaa-Minnin artikkeleissa »Runo kielimuotona» (Sananjalka 12, 1970).

Tieteellisiä ja henkilökohtaisia yhteyksiä Eeva Kangasmaa-Minn on rakentanut paitsi Yhdysvaltoihin myös esim. Unkariin, jonne hän on tehnyt opinto- ja tutkimusmatkoja. Tieteelliseen järjestötoimintaan hän on osallistunut mm. toimimalla viisi vuotta Suomen Kielen Seuran sihteerinä. Hallintotehtäviä Eeva Kangasmaa-Minnin harteille on kasautunut varsinkin viime vuosina: vuodet 1977 ja 1978 hän oli suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen johtaja, vuoden 1979 alusta hänet valittiin humanistisen tiedekunnan varadekaaniksi. Suomen kielen professori joutuu tietysti osallistumaan monenkinlaiseen yhteisten asioiden hoitoon, juuri nyt esim. tutkinnonuudistuksen suunnitteluun. Oppiaineensa ja laitoksensa henkilökunnalle Eeva Kangasmaa-Minn on ennen muuta avarakatseinen, pitkämielinen ja sydämellinen ystävä.

Virittäjä toivottaa Eeva Kangasmaa-Minnille onnea ja menestystä.

Päivi Rintala

Paneelikeskustelu kielitieteen ja psykologian suhteesta

Suomen kielitieteellinen yhdistys ry. aloitti tämänvuotisen toimintansa järjestämällä Helsingissä paneelikeskustelun, jonka aiheena oli kielitieteen ja psykologian suhde. Kuulijoita oli saapunut paikalle lähes sata siitakin huolimatta, että ulkona riehuva lumimyrsky oli varmasti saanut itse kunkin vakavasti harkitsemaan, olisiko etusijalle asetettava tiede vai oma mukavuus.

Yhteensattumien vuoksi oli paneelin jäseniksi lupautuneista psykologeista joutunut jäämään pois kaksi, vt. prof. Valde Mikkonen ja prof. Isto Ruoppila. Näin ollen keskustelijoina olivat hum. kand. Reijo Aulanko (Helsinki), dos. Esa Itkonen (Helsinki), leht. Matti Leiwo (Jyväskylä), fil. kand. Pekka Lehtiö (Helsinki) ja prof. Olli Välikangas (Helsinki). Lisäksi oli fil. lis. Pekka Arinen (Helsinki) lähettänyt alustuspuheenvuoronsa kirjallisena. Puheenjohtajana toimi prof. Kalevi Wiik (Turku).

Avaspuheenvuoroissaan paneelin jäsenet selvittelivät omaa käsitystään kielitieteen laadusta ja asemasta. Aluksi Pekka Lehtiö totesi, etteivät psykologit yleensä pyri tutkimaan kielisysteemissä vallitsevia lainalaisuuksia pelkästään kielenkäyttöä tarkkailemalla vaan tutkimalla kieltä osana ihmisen koko käyttäytymistä. Kieltä ei siis eristetä, koska ilmiöiden selittämisessä olennaisesti vaikuttava konteksti mahdollisesti löytyy kielen tuottamista ja tunnistamista säätelevistä psykologisista prosesseista.

Esa Itkonen puolestaan totesi kielitieteen olevan autonominen tiede. Psykologian hän katsoi jakautuvan kahteen päätyyppiin, toisaalta kokeelliseen psykologiaan ja toisaalta symbolisten prosessien käsittelyn yleistoriaan perustuvaan »tietokoneanalogiaan». Näiden tuntemuksen hän arveli hyödyttävän kielitiedettä, koska mm. metodiikan eksaktiudessa lingvisteillä on empiiristen tieteiden harjoit-